

Emnet er emnet

En anmeldelse af Helge Høivik

Hjørland, Birger: Emnerepræsentation og informationssøgning : Bidrag til en teori på kundskabsteoretisk grundlag. - Göteborg : Centrum för biblioteks- och informationsvetenskap, 1993. - (Skrifter från VALFRID).

Med sin doktorgradsavhandling "Emnerepræsentation og informationssøgning" gir Birger Hjørland et velkomment bidrag til diskusjonen om dagens bibliotekfaglige problemer. Den nødvendige modernisering av bibliotekfagene er hindret av to forhold. For det første har de vært bundet opp i praktisisme med papirtrykk som definerende objekt. Det gjengse bildet av en bibliotekar hviler på en industriell metafor. Bibliotekaren er en person som mottar trykte eksemplarer, lager representanter for dem i tråd med et fastlagt regelverk for så å plassere dokumentene i hylla og representantene i katalogen (skuff eller datalager). Dessuten betjener hun låntakeren ved å omforme hans behov til et sett operasjoner for å lokalisere og låne ut elementer i boklageret. Dokumentet er et helhetlig avgrenset og frittstående objekt. Brukeren er et isolert individ med et informasjons- og/eller kulturelt behov i hodet.

For det andre hviler regelverket for representasjon av dokumenter på en i filosofisk forstand idealistisk kunnskapsteori.

90-tallets framstilling av fysiske produkter er økonomisk og kulturelt på defensiven i forhold til den fremadstormende tekstproduksjonen. Det kan minne om hvordan industrialismen i sin tid overtok jordbrukets sentrale rolle. Det postmoderne samfunnet formes i et samspill mellom det som gjerne kalles "moderne teknologi" (nåmere 50 år gammel i sin grunnstruktur) og språkhandlings- og fortolknings-orienterte filosofier. De arketyperiske produksjonsarbeidere går ikke med hjelm og kjeledress. De sitter med datamaskin og kler seg så ymse.

Masseproduksjon og massekonsum av symboler bærer andre utfordringer enn de som ble stilt av bokfattigdommen i det tradisjonelle arbeiderhjem eller i små, elitistiske universitetsmiljøer. Den akademiske kunnskapsproduksjonen preges av at doktoranden og forskeren konkurrerer med et stort antall kolleger i det globale informasjonsnett om å bidra med nye millimetertanker. Som grunnlag for forskningen leverer nettet en uoverkommelighet av referanser.

Emne for Hjørlands avhandling er hvordan vi kan og bør bestemme dokumenters emne. Med en fornuftig tilnærming her kan referansearbeidet i større grad bidra med verdiskapning i en tekstproduserende økonomi. Avhandlingens hovedpoeng er "at en tekst egentlig ikke kan siges at have en mening der eksisterer i seg selv, kun som noget fortolket" (s. 145). Jeg bruker en av Skandinavias sentrale tekster som eksempel:

"Fader vår, du som er i himmelen! La ditt navn bli helliget. La ditt rike komme. La din vilje skje på jorden som i himmelen. Gi oss idag vårt daglige brød! Og forlat oss var skyld, som vi forlater våre skyldnere. Og led oss ikke inn i fristelse; men fri oss fra det onde! For riket er ditt, og makten og æren i evighet. Amen."

Som referent kan jeg nå si at teksten er en bønn, at skriften er moralsk, at den er kristen osv.: "Fadervår: Kristen bønn, Moralsk skriftstykket...". Via det globale informasjonsnettet får jeg så tak i en annen tekst som lyder:

"O Birther! Father-Mother of the Cosmos. Focus your light within us - make it useful: Create your reign of unity now - Your own desire then acts with ours, as in light, so in all forms. Grant what we need each day in bread and insight. Loose the cords of mistake binding us, as we release the strands we hold of other's guilt. Don't let surface things delude us. But free us from what holds us back. From you is born all ruling will, the power and the life to do. The song that beautifies all, from age to age it renews. Truly - the power of these statements - may they be the ground from which all my actions grow. Amen."

(Neil Douglas-Klotz i "Prayers of the Cosmos-meditations of the Arameic words of Jesus", Harper & Row. - San Francisco, 1990.)

Ved å legge disse to tekstene over hverandre framtrer to fasetter av samme poeng: I det positivistiske verdensbilde skulle de ha samme emne. En tekst er en tekst og et ord er et ord. Men i hermeneutisk forstand er det umulig å snakke om en slik likhet mellom dem. Når den første teksten leses etter den andre, forandrer emnet seg (for meg) fra "Kristen bønn. Moralsk skriftstykket" til å bli "Norsk-lutheransk oversettelse av hellenistisk oversettelse av arameisk bønn. Moraliserende skriftstykket...".

Leseren kan nå innvende at forskjellen mellom de to tekstene skyldes feil oversettelse. Hun kan si at det ikke er arbeidet nok med å trenge gjennom de arameiske, greske, engelske og norske ordvalgenes overflater til de egentlige, uendelig sanne ideer de gjenspeile. Et slik innvendig uttrykker ønsket om et universelt, språkuavhengig og entydig klassifikasjons-system. Bak tåkede framtredelesformer lever de evige, sanne begreper. For Hjørlund er dette en fäefengt ide.

Forestillingene om tilværelsen er kulturhistoriske produkter. I prinsippet gjelder det samme for subkulturene i ulike vitenskaper. Hvert fag bærer sine verdensbilder og faglige terminologier. De brytes mot hverandre og over i hverandre. I en decartiansk verden er sykdom en feil i kroppsmaskinen. I dagens helsepraksis og helsedebatt trekkes moralske, sosiale, psykologiske og fysiologiske forhold inn. Der hjertekirurgen vil snakke om fortetninger i blodårene, kan psykologen finne innovervendt aggresjon eller dyp personlig usikkerhet. Skal en kinesisk lærebok i Tchi Gong klassifiseres som helsefag eller kvakksalveri, vitenskap eller overtro?

Om en tror emnebeskrivelsen kan være entydig, skapes det gjenfinningssystemer av begrenset verdi. Den innholdsmessige klassifikasjon blir da et rutinemessig håndverk, en bevegelse i et landskap av allerede tenkte tanker. Hvor mye mer spennende er det ikke da å følge Hjørlands oppskrift for emnebestemmelse. Han definerer det som å jakte på "dokumentets potensiale for erkjennelse".

For å esle seg for denne oppgaven, må vi ut av Shannons signalorienterte informasjonsteori. I et individualistisk verdensbilde tenker vi oss selv som eneste innbygger på hver vår Robinson-øy. Der skaper vi oss et språk basert på sansninger av den ytre virkeligheten. Språkets strukturer eksisterer i individuell form inne i hver av oss. I vår samhandling er vi "talking heads". Mot dette setter Hjørlund opp bildet av de historisk gitte og foranderlige kollektiver. Utsagn og tekst eksisterer i og ved samspillet mellom mennesker. Fra et materialistisk og idehistorisk perspektiv er dette en banalitet, som desverre må gjentas og gjentas. La meg ta et sidesprang som eksempel: Det er umulig å forklare framgangen til Norges landslag i fotball (på bekostning av våre gode danske naboer!) ved å måle og veie hver enkelt bidragsyter for seg. Laget utgjør ikke bare klangbunn og ramme for bidraget fra den enkelte. Det

er fotballkollektivet som må være analysens objekt. For å bygge bru over sund og fjord må vi ha hele brua som vårt objekt, ikke bare pillarene på hver side.

Denne "kollektivistiske" tilnærming gjelder alle sosiale strukturer som språk og f.eks. vitenstrukturer i et fag. "Nøglen til en almen teori om informationssøgning ligger (derfor) gemt i en videnskapsteoretisk og -sociologisk analyse af især den videnskabelige organisation!" (s. 160). Jeg vil gjerne gjenta og spinne videre på dette: Vi bør ikke se hen mot det isolerte dokument. Vi bør se det vi metaforisk kan kalle den faglige samtale. Når jeg som forsker eller student henvender meg til biblioteket, gjerne det virtuelle, vil jeg ha hjelp til å "koble meg til" de relevante samtalene slik de er nedfelt på et medium: deres utsagn og "mot"sagn, deres oppsummeringer og bruddflater, deres åpning mot nytt land og nye perspektiver. Diskusjoner og kritikk som det blir takket for i forordet ("men jeg alene er ansvarlig for feilene"), sitatene og referansene, dvs. tekstens røtter, har til nå spilt annenfiolin. Binær tekstmediering kan snu opp ned på dette. Siteringsnettlet trer fram som det sentrale forsknings- og arbeidsobjekt. Det manifesteres og berikes ved hvert individuelt bidrag. Den faglige diskurs er et parallelogram der det vektige innspill dreier den generelle bevegelse noen grader bort fra en tidligere opptrukken kurs. Der kraften er stor nok, oppstår et nytt paradigme eller et nytt fag.

Med dette framtrer et program for dokumenters klassifikasjon. På den ene side skal vi være åpne for dokumentets potensielle bruks- og erkjennelses-potensialer i et spekter av anvendelsesområder. På den andre siden skal vi være orientert i de relevante og historisk gitte kollektive vitenstrukturer (det jeg foretrekker å kalle samtalene) der dokumentet kan være nyttig. Dette perspektivet åpner for fantasien, men grensesetter

også de konkrete oppgavene. Med dette som program blir emnebasert klassifikasjon et førsterangs erkjennelsesarbeid og en viten-skape-lig metodologi.

En innvending er her på sin plass. Hvem har Hjørland i tankene når han anbefaler at vedkommende skal beherske ikke bare ett, men kanskje fem og ti fagfelt så grundig at det kan gjøres fornuftig angivelse av hvordan en tekst kan bidra til utviklingen av dem? En pragmatisk bruk av Hjørlands linje må innebære at den enkelte bedriver tverrfaglig klassifikasjon for to eller tre fag. En konsekvens ville også være at bibliotekarutdanningen i større grad rettet studentenes oppmerksomhet mot utveksling av situerte (tale) og ikkesituerte (tekstlige) utsagn og forholdet mellom disse formene for kommunikasjon.

Hjørland er grundig og mangesidig. Jeg har bare gjengitt to kutt fra hans idesamling. Desverre er teksten noen steder skjemma av unødvendige buktninger: "Men så lenge vi f.eks. i samfundsvidenskabene har mange forskjellige konkurrerende teorier og paradigmer krydsende med en komplisert faglig struktur, må emneanalysen foretages med et pluralistisk utgangspunkt i de væsentlige teoretiske og faglige strukturer, og en uiversel enhedsfortolkning er derfor et farligt ideal, bl.a. fordi det kan lede til den form for idealistisk tænkning, der i det foregående er kritiseret for at løsrive emneanalysen fra den faglige erkendelsesproces" (s. 108). Så enig, så enig. Men jeg oppfattet disse poengene "i det foregående", jeg husket dem da jeg kom til side 108 og punktum er et svært hendig tegn.

Bestilling: VALFRID, c/o Bibliotekshögskolan, Box 874, S-501 15 Borås eller Danmarks Biblioteksskole, Birketinget 6, København S.